

Geraardsbergen zijn taalgebruik en zijn taaleigen

Albert Schrever

Is het Geraardsbergs een minderwaardig dialect?

Een ruim verspreide misvatting inzake dialecten, ook betreffend het Geraardsbergs idioom, bestaat erin dat streektalen worden beschouwd als een minderwaardig taaltje van minderontwikkelden. Een hardnekkige misvatting! Onterecht maar onuitroeibaar!

Om het even welk dialect heeft immers de kenmerken van om het even welke cultuurtaal: een eigen woordenschat, een eigen (historische) grammatica, een eigen klank- en vormleer, een eigen syntaxis, een eigen geschiedenis, een eigen voortdurend wisselende evolutie. Kortom: iedere streektaal heeft haar eigen aard, haar eigen karakter, haar eigen identiteit. Tezeldertijd mogen we ook stellen dat om het even welk en dus ook het Geraardsbergs dialect evenwaardig is aan dat van pakweg Oostende en dat het niet lelijker of mooier is dan dat van Hasselt. Het Geraardsbergs is bovendien, in tal van opzichten, gelijkwaardig aan om het even welke cultuurtaal. Cultuurtalen echter worden veel intenser bestudeerd dan dialecten waarover dan ook weer veel minder wordt gepubliceerd. Woordenboeken of spraakkunsten over dialecten worden maar zelden geschreven.

Al kunnen we niet volledig akkoord gaan met de bewering "Standaardtaal is een flauw afkooksel van het dialect" van Walter Evenepoel (in "*Brussel deze week*" nr 942, 1-8 juli 2004), toch moeten we volmondig de woorden beamen van diezelfde Walter Evenepoel - dialectzanger bij *Arjaun* (Pamel) en bedrijvig bij Muziekmozaïek, uitgever van de vijfdelige cd-reeks Vlaamse dialectliederen *Azuuë gezeid, azuuë gezoeng'n* -: "Ik zou het een gemis vinden om tussen de lakens een 'vreemde' taal als het Algemeen Nederlands te spreken". Ons dialect echter - de taal van Geraardsbergen - vind ik het mooist "want het is het mijne" (naar Gezelle).

Minderwaardig?

De vraag of dialecten minderwaardig zijn aan cultuurtalen komt meermaals aan bod in onze studie over *Geraardsbergen zijn taalgebruik en zijn taaleigen*, die wordt uitgegeven door het Geraardsbergse stadsbestuur. Prof. dr. Magda Devos (departement Taalkunde aan de Universiteit Gent en promotor van het *Woordenboek der Vlaamse Dialecten*) zal ons werk ook inleiden op de presentatie bij de opening van de Culturele Maand op vrijdag 22 oktober 2004 in het Arjaantheater. Burgemeester Guido De Padt, cultuurschepen Patrick

Flamez en stadshistoricus Geert Van Bockstaele schreven een inleidend woord.

Geraardsbergen, zijn taalgebruik en zijn taaleigen handelt niet alleen over de taal maar ook over diverse cultuurhistorische aspecten van de enige Oost-Vlaamse Denderstad die een overwegend Oost-Vlaams dialect spreekt. Hoewel het taalgebruik en het taaleigen van de Oudenbergstad de hoofdthema's van het werk vormen, hebben we ernaar gestreefd niet alleen taalkundig geïnteresseerden te boeien. In elk van de zes hoofdstukken nemen we de lezer dan ook mee op diverse cultuurhistorische excursies. Ter verpozing hebben we ook enkele contextueel aangepaste literaire interludia ingelast van de hand van sterk uiteenlopende auteurs als Arthur Broeckaert, Geoffrey Chaucer, Jules De Bodt, Rufijn De Decker, Guido Gezelle, Jos Ghysen, Thomas à Kempis, Robert Long, Jan Miers, Karel Rosier, Toussaint van Boelaere, Willie Verheghe, Joost van den Vondel... We stelden ook een lijvige bibliografie (met meer dan 350 items) op die een gedetailleerd overzicht wil geven van de geraadpleegde werken, niet alleen over het taalgebruik en het taaleigen van Geraardsbergen en zijn omgeving maar ook over zijn regionale cultuurgeschiedenis. We vatten elk van de zes hoofdstukken samen en gebruiken vette hoofdletters voor de titels tegenover gewoon vet voor de bijtitels.

I. *Geraardsbergen versus Grammont* confronteert de lezer met de "evolutie in het taalgebruik in Geraardsbergen". Een persoonsnaamkundige verkenning in de middeleeuwse stad bewijst dat de voertaal er van in den beginne het Vlaams was. Tijdens de naamkundige wandeling door het 19de-eeuwse Geraardsbergen daarentegen merken we duidelijk dat de pogingen tot volledige verfransing van Vlaanderen en dus ook van Geraardsbergen sinds de Onafhankelijkheid - la Belgique sera latine ou ne sera pas!- een ware bedreiging betekenden voor "le flamand, ce patois" en voor al die onverstaanbare dialecten: niet alleen de uithangborden op de huisgevels maar ook de briefhoofden en facturen van zelfstandige en vrije beroepen werden destijds nagevoeg steeds in het Frans opgesteld. Hoewel het er naar uitzag dat Geraardsbergen na 1830 spoedig en totaal zou worden verfranst, heeft de volkstaal uiteindelijk toch overleefd.

II. In *Volkstaal houdt stand* merken we eerst dat de ontvoogding van de Vlaamssprekende bevolking in het "Geraardsbergen van de 19de naar de 20ste eeuw" nauw was verbonden met de emancipatie van de arbeiders en van de vrouwen- en kinderarbeid. Uit de volgende rubriek blijkt dat enkele leden uit de overwegend Franssprekende plaatselijke burgerij er hebben toe bijgedragen om de Nederlandse taal en cultuur hier en elders in Vlaanderen te verdedigen, te promoten en in stand te houden: Joseph-Antoine Stocquart (1794-1859),

“vadertje” Frans Rens (1805-1874), Frans De Beck (1810-1879), pastoor Karel L. Van Driessche (1820-1893), Fernand V. Toussaint van Boelare (1875-1947), Peter Mertens (1892-1955) en Arthur Broeckaert (1894-1977). Ten slotte stellen we ook nog vast dat de overleving van het volkstaal en de democratisering van de Vlaamse bewustwording veel dank zijn verschuldigd aan enkele lokale Vlaamsvoelende verenigingen: het Davidsfonds (1876), het Willemsfonds (1879), de Klauwaarts en de Breydelszonen (1898) en het Algemeen katholiek Vlaams Studentenverbond AKVS (1912).

III. Omdat elk van ons, van de wieg tot het graf, de drager is van een familienaam en minstens één voornaam, is er een levendige belangstelling voor de geschiedenis, de betekenis, de keuze en de correcte spelling van eigennamen: namen van plaatsen, rivieren en personen hebben meestal een lange voorgeschiedenis en bijgevolg vaak ook een diepere en soms verrassende betekenis. *What's in a name?* wil de lezer een en ander bijbrengen - niet enkel over het naamkundig taaleigen - maar ook over de taal en het taalgebruik uit lang vervlogen tijden. Aangezien niet alleen de stad maar ook haar bewoners drager zijn van namen en/of toenames hebben we “Geraardsbergen naamkundig doorgelicht”. Zoals het een naamkundige past schenken we niet alleen aandacht aan de toponymie: de namen van de stad, haar straten, haar wijken en haar herbergen. In de rubriek over hydronymie buigen we ons ook over de naam van de rivier die de stad niet alleen letterlijk doormidden snijdt: de Dender, hij of zij? Ten slotte volgt de antroponymie waarin we achtereenvolgens aandacht schenken aan de stagnerende familienamen, aan de verdwijnende bijnamen en aan de steeds vernieuwende voornamen van Geraardsbergenaars.

IV. In “Oost-Vlaams met enkele Brabantse en veel Franse invloeden” bespreken we vooreerst enkele kenmerken en eigenaardigheden van *Het Geraardsbergs dialect* zowel in Klein- als in Groot-Geraardsbergen: zijn dominant Oost-Vlaams karakter met, wegens zijn grenspositie, een Brabantse en sterke Franse invloed vooral op lexicologisch gebied, zijn verschil tussen vrouwen- en mannentaal en zijn voor niet-Geraardsbergenaars opvallende eigenaardigheden, belichaamd in “visitekaartwoorden of -zinnen”. Daarna gaan we na welke relaties er bestaan tussen dialectologie, etymologie en lokale geschiedenis. Verder schenken we aandacht aan enkele oude teksten in het Geraardsbergse dialect: de parabel van “De Verloren Zoon” in de versie van de Geraardsbergenaars Frans Rens (1839) en van Victor Jacobs (1874), het (Onkerzeels) verhaal over “De Kattenboom” overgeleverd via de Brusselse advocaat V.H. Delecourt (1850) en “Is dat hier den hemel?”, een danteske droom van Jules De Bodt (1971). Daarna leren we ook nog dat de vertaling van het zinnetje “Wij en

jullie zijn familie van hen” in om het even welk dialect steeds opmerkelijke streektaalverschillen blootlegt en tenslotte nemen we ook deel aan een dialectwandeling.

V. In de vorige hoofdstukken hebben we gezien dat elk dialect, zoals overigens elke cultuurtaal, zowel synchronisch als diachronisch, voortdurend wordt beïnvloed door andere talen. Het hoofdstuk *Dialect speelt leentjebuurt* schenkt aandacht aan de “vreemde woorden in het Geraardsbergs”. Sommige komen uit het Latijn (*persjonkelen, sjokkeleuren...*), het Engels (*teuren, provellen...*), het Duits (*kaffee-klasj, plasjkop...*) en vanzelfsprekend ook het (vaak Picardisch) Frans (*paddejeiejep, karabietjes...*). In een eerste rubriek van dit hoofdstuk bespreken we enkele werkwoordsvormen van Latijnse of Engelse oorsprong. In de volgende rubriek hebben we het over andere geïmporteerde Romaanse, inzonderheid Franse woorden in het Geraardsbergs waarna we ook de vreemde origine nagaan van dialectwoorden die naar zoetigheden verwijzen. Verder volgen nog enkele andere Geraardsbergse woorden van vreemde herkomst: het *kassantje*, de *poscène* en den *oersj*. We leren tenslotte ook nog dat de verrassende etymologie van woorden als *kampanekiesj* en *absjar* (hapschaar, happe-chair...) raakvlakken met zeer uiteenlopende talen en culturen kan blootleggen.

VI. Het laatste hoofdstuk bevat enkele beschouwingen over het Nederlandstalig gedeelte van het Geraardsbergs dialect. Het gaat hier niet alleen om woorden maar ook om uitdrukkingen waaraan soms een heel verhaal is vastgeknoopt. Het hoofdstuk over het *Dialect, schatkamer van lokale geschiedenis* richt de kijker op “enkele Geraardsbergse woorden en uitdrukkingen”: *paakiesj, stikbillekiesj, vierbiestjiesj, een meuken, de snuttink van de achterworasse, de Tjoekiesj, de Puttisten, de Eerste Toog, 't Vera-Paz, de dijsel naar Lessen en Vos zijn karreken*. Na een stukje volkspoëzie en enkele taalkundige bedenkingen over *bedriechemboel* nemen we afscheid met de “gevlugelde” afscheidswaard: *Tot fleus!*

Praktisch

“Geraardsbergen zijn taalgebruik en zijn taaleigen” (ca. 330 pag. A4) kan tot 22 oktober worden besteld tegen de voorintekeningprijs van 25 euro door storting van dit bedrag op rek. 443-1587921-40 van de Stedelijke Cultuurraad, Markt in 9500 Geraardsbergen. Eventuele verzendingskosten: 5 euro. Het boek kan ook worden besteld in de Standaard Boekhandel, Grotestraat 45 in Geraardsbergen. Na de presentatie kost het werk 30 euro. De namen van de voorintekenaars worden in de publicatie opgenomen.